

PRIRODNE PRETPOSTAVKE ZDRAVSTVENOG TURIZMA U HRVATSKOJ

U članku autor navodi prirodne pretpostavke neophodne za razvoj zdravstvenog i lječilišnog turizma kao i lječilišne medicine u Republici Hrvatskoj.

UVOD

Prirodni ljekoviti činitelji su dijelovi prirode, koji povoljno djeluju na očuvanje i unapređenje zdravlja, poboljšanje vrsnoće života te sprečavanje, liječenje, produženo liječenje, oporavak i rehabilitaciju različitih bolesti u bolesnika i drugih korisnika. Djele se na klimatske, morske i topličke (tablica 1).

Tablica 1. Prirodni ljekoviti činitelji

Klimatski	Morski	Toplični (balneološki)
promjena klimatskog mjesta	klima	termomineralne vode
klimatska počela i činitelji	čistoća zraka	peloidi
klimatski postupci	morska voda	naftalan
čistoća zraka	alge	klima
sunčevo zračenje	biljni pokrov	čistoća zraka
morski činitelji	šetnice i staze	biljni pokrov
kraške špilje	sunčevo zračenje	šetnice i staze
rudnici soli	pijesak	sunčevo zračenje
	solanski peloid	
	morski peloid (liman)	

Koriste se na prirodan način kao: klimatoterapija, talasoterapija i balneoterapija. Uz prirodne oblike liječenja, razvijale su se i tri znanosti *balneologija* (lat. balneum = kupelj, grč. λόγος = znanost), *talasologija* (grč. θάλαττα = more, grč. λόγος = znanost) i *klimatologija* (grč. κλίμα = nagib, λόγος = znanost), koje pro-

učavaju prirodne ljekovite činitelje kopna, mora i atmosfere te načine i rezultate njihove primjene na zdravi i bolesni ljudski organizam.

Primjena prirodnih ljekovitih činitelja može biti stručna i slobodna. Stručna se provodi u određenim, posebnim, institucijama (prirodnim lječilištima, zavodima, bolnicama) pod stalnim nadzorom liječnikâ, koji su upućeni u tehniku primjene i doziranje činitelja. Slobodna primjena podrazumijeva boravak u mjestima primjene činitelja i njihovo korištenje u svrhu unapređenja zdravlja. Činitelje korisnici sami primjenjuju, izvan zdravstvenih ustanova, po slobodnom režimu ali u skladu s preporukama liječnika.

Principi tehnike primjene prirodnih ljekovitih činitelja jesu terapijska aktivnost, složena primjena i doziranje. *Terapijska aktivnost* - liječnik aktivno primjenjuje pojedina prirodna terapijska sredstva i postupke. *Složena primjena* - ne koriste se samo pojedini činitelji, nego svi raspoloživi. *Doziranje* - svaki pojedini prirodni ljekoviti činitelj i postupak treba individualno dozirati, kao što je to u primjeni lijekova i fizikalno terapijskih postupaka. Shematsko doziranje treba izbjegavati, budući su nedovoljne doze prirodnih činitelja nedjelotvorne, a prevelike doze štetne. Za određivanje doze prethodno se izmjeri, gdje je moguće, jačina pojedinih činitelja.

BALNEOREAKCIJA

Nakon 3-12 dana uporabe prirodnih ljekovitih činitelja može se u korisnika javiti balneoreakcija (klimatoreakcija, talasoreakcija, prirodna lječilišna reakcija). To je pojava različitih općih i mjesnih simptoma, kao n.pr. umora, depresije, nesanicе, gubitka teka, probavnih smetnji, hunjavice, povišene tjelesne temperature, osipa i boli u bolesnim i/ili oštećenim dijelovima tijela. Spomenuti simptomi se nakon nekoliko dana spontano izgube i ne treba ih liječiti. Balneoreakcija je pokazatelj reaktivnosti organizma na primjenu prirodnih ljekovitih činitelja, znak njihove jačine i treba ju uzeti u obzir prilikom doziranja.

LJEČILIŠNI UVJETI

Za optimalne rezultate primjene prirodnih ljekovitih činitelja na njihovu nalazištu i/ili mjestu primjene u lječilištu i lječilišnom mjestu potrebno je zadovoljiti lječilišne uvjete primjene, izdvojene tijekom razvitka lječilišne medicine u 19. stoljeću (tablica 2).

Tablica 2. Lječilišni uvjeti primjene prirodnih ljekovitih činitelja

Lječilišni uvjeti
dnevni raspored
zdrava i/ili dijetalna prehrana

isključenje pušenja, alkohola, droga i štetnih navika
jutarnja tjelovježba
boravak na čistom zraku
društveni programi
kulturni programi
rekreacijski i športski programi
duhovni programi
isključenje buke i zagađenja zraka

Lječilišni uvjeti primjene prirodnih ljekovitih činitelja uključuju *dnevni raspored obroka, liječenja, odmora i slobodna vremena*. Preporuča se doručkovati od 8 do 9, ručati od 13 do 14 i večerati od 18 do 19 sati. Liječenje se provodi u prijepodnevnim i/ili poslijepodnevnim satima, dnevni odmor poslije ručka a noćni od 22 sata navečer do 7 sati ujutro. U slobodno vrijeme provode se različite rekreacijske, društvene, uljudbene i duhovne djelatnosti. *Zdrava prehrana* pretpostavlja zdravi način njezina dobivanja, pripreme i uzimanja. Obroci, određene kalorijske (džulske) energetske vrijednosti, moraju imati uravnotežen sastav bjelancevina, masti, ugljikohidrata, minerala i vitamina a dijetalna prehrana mora biti osobno prilagođena svakomu korisniku. *Isključenje pušenja, alkohola, droga i štetnih navika* (neredovitost uzimanja obroka, sjedenje, raspored odmora) preduvjet su korisnoga djelovanja prirodnih ljekovitih činitelja. *Jutarnja tjelovježba*, naročito na čistom zraku, vrlo povoljno utječe na sustav za kretanje, srčani, krvožilni i dišni sustav te duševno stanje. *Cjelodnevni boravak na čistom zraku* vrlo povoljno utječe na cjelokupno tjelesno i duševno zdravlje. *Društveni, kulturni, rekreacijski, športski i duhovni programi*, koji uključuju raznovrsne sadržaje, vrlo su važni u lječilišnim uvjetima. *Isključenje buke i zagađenja zraka* u lječilišnim mjestima neophodno je u provođenju zdravstvenih programa.

LJEČILIŠNA MEDICINA

Lječilišna medicina, pored ostaloga, obuhvaća skup postupaka i/ili metoda primjene prirodnih ljekovitih činitelja, fizikalne i rehabilitacijske, kao i drugih grana medicine koji se koriste za očuvanje i unapređenje zdravlja, kao i za sprečavanje, liječenje, produženo liječenje, oporavak i rehabilitaciju različitih bolesti u prirodnim lječilištima.

Primjena prirodnih ljekovitih činitelja započinje u davnoj prošlosti, prije nekoliko tisuća godina, u prirodnim lječilišnim mjestima, u kojima su ljudi tražili zdravlje i izlječenje od bolesti. Bila su to mjesta s izvorima termomineralnih voda

i/ili peloida. U Rimsko doba se grade terme u prirodnim lječilištima, gdje se koriste prirodni ljekoviti činitelji. Terme se grade i drugdje, a u svima su se koristile različite metode hidroterapije, termoterapije, mehanoterapije i kineziterapije. U Srednjemu vijeku se prirodni činitelji manje koriste.

Znatan zamah ponovnoga korištenja prirodnih ljekovitih činitelja i razvitka lječilišne medicine započinje sredinom 18. stoljeća i traje narednih 200 godina. U prirodnim se lječilišnim mjestima razvija medicina uopće, a naročito oni njezini dijelovi koji su se bavili dijagnostikom i liječenjem bolesti sustava za kretanje, kao i određenim bolestima dišnog, probavnoga i drugih sustava i kože.

Zbog općenitoga razvitka medicine, naročito u sveučilišnim i većim gradovima, napretka farmaceutske industrije, pronalaska i proizvodnje novih lijekova, kao i znatnog razvitka medicinske tehnologije, dolazi do potiskivanja prirodnih načina liječenja. Taj proces, započet u prvoj polovici 20. stoljeća, traje sve do danas u tzv. klasičnoj medicini. Za razliku od toga, u tzv. komplementarnoj, alternativnoj i medicinama druge provenijencije, prirodni se ljekoviti činitelji donekle koriste, ali uz mnogobrojne različite istočnjačke, okultne i druge metode. Bez obzira na to, u svijetu i u nas sačuvala se primjena metoda primjene prirodnih ljekovitih činitelja i lječilišne medicine u toplicama.

PRIRODNI OBLICI LIJEČENJA

Danas u hrvatskim toplicama i tradicionalnim morskim lječilištima djeluju specijalne bolnice za medicinsku rehabilitaciju i lječilišta. Primjena prirodnih ljekovitih činitelja u njima dovela je do razvitka različitih oblika liječenja, ovisno o primijenjenom prirodnom ljekovitom činitelju, kao što su:

Klimatoterapija koristi ljekovite klimatske činitelje i postupke, od kojih su se razvili aeroterapija, helioterapija, talasoterapija i speleoterapija.

Talasoterapija (marinoterapija) koristi ljekovite morske činitelje i postupke, od kojih su se razvili: klimatoterapija, aeroterapija, hidroterapija, algoterapija, aromaterapija, kineziterapija, helioterapija, psamoterapija, peloidoterapija i limanoterapija.

Balnoterapija koristi termomineralne vode, peloide i naftalan kroz različite njihove postupke, od kojih su se razvili: hidroterapija, peloidoterapija i naftalanoterapija.

Prirodni ljekoviti činitelji se koriste na različite prirodne načine liječenja (tablica 3).

Tablica 3. Prirodni oblici liječenja termomineralnom vodom, peloidom i naftalanom

Prirodni oblici liječenja	
kupelj	mikroklizma
oblog	vaginalno orošavanje
zavoj	potkožna injekcija
tuš	unutarmišićna injekcija
hidromasaža	unutarmišićna injekcija
hidrogimnastika	iontoforeza
inhalacija	ultrazvuk
pijenje	

LJEČILIŠNI TURIZAM

Lječilišni turizam stručno i pod nadzorom koristi prirodne ljekovite činitelje i/ili postupke fizikalne i rehabilitacijske medicine u lječilišnim ustanovama sa ciljem sprječavanja, liječenja, produženog liječenja i rehabilitacije korisnika s različitim bolestima sustava za kretanje, određenim bolestima dišnoga, krvožilnoga i drugih sustava i kože.

ZDRAVSTVENI TURIZAM

Zdravstveni turizam stručno i pod nadzorom koristi prirodne ljekovite činitelje i/ili postupke fizikalne i rehabilitacijske medicine u cilju očuvanja i unapređenja zdravlja i/ili poboljšanja vrsnoće života. Korisnik je turist, hotelski, u kampu i/ili privatno smješten, živi odabranim načinom života i dio dana odvoja za primjenu spomenutih činitelja i postupakâ. To su zdrave i/ili osobe s kroničnim oštećenjima sustava za kretanje, određenim bolestima dišnoga, krvožilnoga i drugih sustava i kože.

LJEČILIŠNA MJESTA U HRVATSKOJ

U hrvatskoj medicini djeluje 17 lječilišnih mjesta s prirodnim ljekovitim činiteljima (tablica 4).

Tablica 4. Lječilišna mjesta u Republici Hrvatskoj

Mjesto	Vrsta zdravstvene ustanove	Ljekoviti činitelji*
Biograd	Specijalna bolnica za ortopediju	KT
Bizovac	Lječilište "Bizovačke Toplice", Poliklinika	Btmv

Mjesto	Vrsta zdravstvene ustanove	Ljekoviti činitelji*
Crikvenica	Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju Thalassotherapia	KT
Daruvar	Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju Daruvarske Toplice	Btv
Ivanić Grad	Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju Naftalan	Btmvn
Krapinske Toplice	Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju	Btv
Lipik	Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju	Btmv
Makarska	Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju Biokovka	KT
Nin	Specijalistička ambulanta	KTI
Opatija	Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju, bolesti srca, pluća i reumatizam Thalassotherapia	KT
Rovinj	Bolnica za ortopediju i rehabilitaciju "Prim. dr. Martin Horvat"	KTps
Sv. Stjepan, Livade	Lječilište Istarske Toplice	Btmvp
Stubičke Toplice	Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju	Btv
Topusko	Lječilište	Btv
Varaždinske Topl.	Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju	Btmp
Vela Luka	Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju Kalos	KTI
Veli Lošinj	Lječilište za bolesti dišnih organa i kože	KT

*K - klimatoterapijski, T - talasoterapijski, B - balneoterapijski

Tv - termalna voda, tmv - termomineralna voda, p - peloid, l - liman, ps - pijesak, n - naftalan.

Pored spomenutih lječilišnih mjesta u Hrvatsko su tijekom vremena djelovala i druga, od koji su neka zadržala svoju funkciju izvorišta prirodnih ljekovitih činitelja (tablica 5).

Tablica 5. Izvorišta prirodnih ljekovitih činitelja u Hrvatskoj

Apatovac, Babina Greda, Bizovac, Blace, Blato, Blizanac, Bok, Bokšić,
Đakovačka Breznica, Brubno, Bučićka Slatina, Bujavica, Caprag, Čučerje, Daruvar,
Dražkovec, Dravka, Drenovec, Dubrava, Dudarove kupke, Ernestinovo, Filipan, Fužine,
Glavica Donja, Glavice, Glogovnica, Gornja Bistra, Gotalovec, Harina Zlaka, Hrasten,
Istarske Toplice, Istruga, Ivanić Grad, Jamnica, Jezerčica, Kalac, Kale, Kamena Gorica,
Kamensko, Kapela, Karin, Karlovac, Katalena, Klasnić, Klimno, Klokun,
Krapinske Toplice, Makirina, Migalovci, Mir, Mladost, Mokošica, Morinj, Našice, Nin,
Obradovci, Orahovica, Oroslavlje, Paklenica, Podsused, Popović Brdo, Prečec,

Radoboj, Rogoznica, Sisak, Slani Potok, Slanje, Split (Splitske toplice), Strugača,
Stubičke Toplice, Stupnik, Sutinske Toplice, Sutinsko, Sutivan, Sveti Ivan Zelina,
Svetojanske Toplice, Šalata, Šemnica, Šimunovec, Šmidhen, Štrekovačko vrelo,
Šumećani, Taborština, Tiskovac, Toplica sv. Jana, Topličica, Topusko, Trpanj,
Tuheljske toplice, Varaždinske Toplice, Vela Luka, Velika, Velika Ciglena,
Vinkovačko Novo Selo, Vinkovci, Vratno, Vrbica, Vretenica, Vrljika, Vučkovec,
Vukovar, Zablaće, Zakućac, Žirovac

ZAKLJUČAK

Na temelju prikazanih prirodnih ljekovitih činitelja u Hrvatskoj možemo zaključiti da je Hrvatska relativno bogata nalazištima prirodnih klimatskih, morskih i topličkih ljekovitih činitelja. Prirodni ljekoviti činitelji su neophodni za razvitak zdravstvenog i lječilišnog turizma, kao i lječilišne medicine i za njih su neophodno potrebne:

1. Djelatne rehabilitacijske ustanove u prirodnim lječilišnim mjestima.
2. Znanstveno-stručna suradnja Razreda za medicinske znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Odbora za zdravstveni turizam i lječilišnu medicinu Akademija medicinskih znanosti Hrvatske, Hrvatskoga društva za balneoklimatologiju i lječilišnu medicinu Hrvatskoga liječničkoga zbora, Hrvatske gospodarske komore sa Zajednicom zdravstvenoga turizma i Instituta za turizam.
3. Trajno djelovanje Hrvatskoga zavoda za balneoklimatologiju i lječilišnu medicinu.
4. Hrvatska strategiju razvitka lječilišnoga turizma i lječilišne medicine.
5. Hrvatska zakonska regulativa, lječilišnoga turizma i medicine.

LITERATURA

1. Renata NOVAK, Balneologija, *Medicinska enciklopedija* 1967;1:412-423.
2. Renata NOVAK, Daruvar, *Medicinska enciklopedija* 1967;2:6-7.
3. Renata NOVAK, Dubrovnik, *Medicinska enciklopedija* 1967;2:235.
4. Renata NOVAK, Hvar, *Medicinska enciklopedija* 1968;3:360.
5. Renata NOVAK, Krapinske Toplice, *Medicinska enciklopedija* 1969;4:125-126.
6. Renata NOVAK, Lasinjska kiselica, *Medicinska enciklopedija* 1969;4:253.
7. Renata NOVAK, Lipik, *Medicinska enciklopedija* 1969;4:327-328.
8. Renata NOVAK, Lošinj, *Medicinska enciklopedija* 1969;4:336-337.
9. Renata NOVAK, Opatija, *Medicinska enciklopedija* 1970;5:54-55.
10. Renata NOVAK, Peloid, *Medicinska enciklopedija* 1970;5:201-203.
11. Renata NOVAK, Rab, *Medicinska enciklopedija* 1970;5:521.

12. Renata NOVAK, Stubičke Toplice, *Medicinska enciklopedija* 1970;6:155-156.
13. Renata NOVAK, Sutinske Toplice, *Medicinska enciklopedija* 1970;6:162.
14. Renata NOVAK, Topusko, *Medicinska enciklopedija* 1970;6:255-256.
15. Renata NOVAK, Tuheljske Toplice, *Medicinska enciklopedija* 1970;6:360-361.
16. Renata NOVAK, Varaždinske Toplice, *Medicinska enciklopedija* 1970;6:520-521.
17. Renata NOVAK, Lječilišta, prirodna. *Medicinska enciklopedija* 1974;S1:373-375.
18. K. L. Schmidt. *Balneotherapy of Rheumatic Diseases*. Bonn: Deutscher Bäderverband. 1992:1-88.
19. Tomo ŠTRASER. Talasoterapija. *Medicinska enciklopedija* 1970;6:208-210.
20. Tomo ŠTRASER. Meteorobiologija. *Medicinska enciklopedija* 1969;4:483-485.
21. Leo TRAUNER. Helioterapija. *Medicinska enciklopedija* 1968;3:85-86.
22. Leo TRAUNER. Klimatologija. *Medicinska enciklopedija* 1968;3:700-704.
23. *Naša kupališta, lječilišta i oporavilišta*. Zagreb: Liječnička štedna i pripomoćna zadruha. (1933.)
24. Hrvoje IVEKOVIĆ, Renata PEROŠ. Mineralne i termalne vode SR Hrvatske. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. 1981:(I-IV),1-192.
25. Goran IVANIŠEVIĆ, Prirodni ljekoviti činitelji u medicini. U: Božidar ĆURKOVIĆ i suradnici. *Fizikalna i rehabilitacijska medicina*. Zagreb: Medicinska naklada. 2004:159-169.
26. Goran IVANIŠEVIĆ, Prirodni ljekoviti čimbenici u medicini. U: Đurđica BABIĆ-NAGLIĆ i suradnici. *Fizikalna i rehabilitacijska medicina*. Fizikalna i rehabilitacijska medicina. Zagreb: Medicinska naklada. 2014:191-196.
27. Goran IVANIŠEVIĆ. *Prirodni ljekoviti činitelji u hrvatskoj medicini*. *Medix* 1999;5(24):86-89.
28. Goran IVANIŠEVIĆ. Pojmovnik balneoklimatologije i prirodnih ljekovitih čintelja. Zagreb: *Akademija medicinskih znanosti Hrvatske*. 2001:1-54.
29. Goran IVANIŠEVIĆ. Pojmovnik hrvatskog balneološkog nazivlja. Zagreb: *Akademija medicinskih znanosti Hrvatske*. 2006:1-66.
30. Goran IVANIŠEVIĆ. Natural health resorts in Croatia. Zagreb: *Akademija medicinskih znanosti Hrvatske*. 2008:1-70.
31. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Prirodni ljekoviti činitelji u Hrvatskoj*. Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. Zagreb, 29. siječnja 2000. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2000:1-133.
32. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Morski ljekoviti činitelji u Hrvatskoj*. Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. I. Lošinjska škola prirodnih ljekovitih činitelja. Veli Lošinj, 8. - 10. rujna 2000. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2000:1-156.

33. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Toplički ljekoviti činitelji u Hrvatskoj*. 225 Stubičke Toplice 1776. - 2001. Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. Stubičke Toplice, 16. - 17. veljače 2001. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2001:1-164.
34. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Zdravstveni turizam u Hrvatskoj*. Zbornik radova posvećen dr. Nadi Pleško (1932. - 2001.) istaknutoj hrvatskoj biometeorologinji i članici Odbora za zdravstveni turizam i prirodne ljekovite činitelje Akademije medicinskih znanosti Hrvatske. Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. (II. Lošinjska škola prirodnih ljekovitih činitelja). Veli Lošinj, 7. - 9. rujna 2001. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2001:1-372.
35. Goran IVANIŠEVIĆ, Potrebića S, ur. *Prirodni ljekoviti činitelji u promicanju zdravlja čovjeka u 21. stoljeću*. Knjigu posvećujemo prim. dr. Đuri Pintaću (1928. - 1997.) zaslužnomu hrvatskom balneologu. Knjiga izlaganja na međunarodnom znanstvenom skupu. Varaždinske Toplice, 3. - 4. prosinca 2001. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2002:1-147.
36. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Zdravstveni turizam i vrednovanje prirodnih ljekovitih činitelja*. Zbornik radova posvećen 110. obljetnici proglašenja Maloga Lošinja i Veloga Lošinja klimatskim lječilišnim mjestima 1892. - 2002. Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. (III. Lošinjska škola prirodnih ljekovitih činitelja). Veli Lošinj, 6.-8. rujna 2002. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2002:1-330.
37. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Zdravstveni turizam i prirodni ljekoviti činitelji u Hrvatskoj*. Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. (IV. Lošinjska škola prirodnih ljekovitih činitelja). Veli Lošinj, 5. - 7. rujna 2003. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2003:1-207.
38. Stella FATOVIĆ-FERENČIĆ, Goran IVANIŠEVIĆ, ur. Simpozij Liječenje vodom: pristupi i paradoksi. Zagreb, 25 studenoga 2003. *Hrvatske vode*. Časopis za vodno gospodarstvo 2003;11(44):209-297.
39. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Zdravstveni turizam, prehrana, kretanje i zaštita okoliša u Hrvatskoj*. Zbornik radova posvećen 130. obljetnici osnutka Hrvatskoga liječničkog zbora 1874. - 2004. Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. (V. Lošinjska škola prirodnih ljekovitih činitelja). Veli Lošinj, 10. - 12. rujna 2004. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2004:1-229.
40. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Zdravstveni i lječilišni turizam, - metode i programi*. Visoki pokrovitelj skupa Stjepan Mesić, predsjednik Republike Hrvatske. Zbornik radova posvećen 725. obljetnici dolaska Hrvata na otok Lošinj 1280. - 2005. 120. obljetnici zdravstvenoga turizma na otoku Lošinju 1885.-2005. In memoriam Vladimir Antolović 1948. - 2005. Božo Marendić 1939. - 2005. (VI. Lošinjska škola prirodnih ljekovitih činitelja). Veli Lošinj, 9.-11. rujna 2005. Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. Veli Lošinj, 8. - 10. rujna 2005. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2005:1-208.

41. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Zdravlje - kvaliteta života*. 45. obljetnica Akademije medicinskih znanosti Hrvatske. 60. obljetnica Dječje bolnice (sanatorija) u Velomu Lošinj. 110. obljetnica rođenja dr. Ane Jakše (1896. - 1988.) Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. (VII. Lošinjska škola prirodnih ljekovitih činitelja). Veli Lošinj, 8. - 10. rujna 2006. Zagreb : Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2006:1-172.
42. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Lječilišta, zdravlje, stres*. 60. obljetnica Klimatskog lječilišta Veli Lošinj. 80. obljetnica rođenja doc. dr. sc. Branka Vukelića. Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. (VIII. Lošinjska škola prirodnih ljekovitih činitelja). Veli Lošinj, 7. - 9. rujna 2007. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2007:1-197.
43. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Lječilišna medicina, hidroterapija, aromaterapija*. Zbornik izdan o 15. obljetnici smrti mr.ph. Renate Novak (1919. - 1993.). Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. (IX. Lošinjska škola prirodnih ljekovitih činitelja). Veli Lošinj, 5. - 7. rujna 2008. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2008 : 1 - 171. (Znanstveno-stručni simpozij HAZU i AMZH. Balneologija i lječilišna medicina u Hrvatskoj: sadašnje stanje i budućnost. Zagreb, 29. listopada 2007. 2008:149-171.)
44. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Zdravlje, kultura, priroda*. Zbornik izdan o 300. obljetnici prve balneološke analize u Hrvatskoj (1709.-2009.), o 60. obljetnici Balneoklimatološkog instituta u Zagrebu (1949. - 2009.), o 15. obljetnici Odbora za zdravstveni turizam AMZH (1994. - 2009.). (Prvi proljetni susreti u Klanjcu). Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. Klanjec, 20. - 22. ožujka 2009. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2009:1-105.
45. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Prirodna lječilišta - hrvatski brand*. Zbornik izdan povodom 60. obljetnice osnutka Zavoda za balneoklimatologiju u Zagrebu, Demetrova 16 (1949. - 2009.). Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. (X. Lošinjska škola prirodnih ljekovitih činitelja). Veli Lošinj, 4. - 6. rujna 2009. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2009:1-231.
46. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *300 godina balneoloških analiza u Hrvatskoj*. Zbornik izdan o 300. obljetnici prve balneološke analize termo mineralne vode Varaždinskih Toplica (1709. - 2009.). Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu Zagreb - Varaždinske Toplice, 20. listopada 2009. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2009:1-96.
47. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Zdravstveni turizam: medicina i kultura*. (Drugi proljetni susreti u Klanjcu). Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. Klanjec, 16. - 17. ožujka 2010. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2010:1-130.
48. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Lječilišna medicina i turizam*. Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. (XI. Lošinjska škola prirodnih ljekovitih činitelja). Veli Lošinj, 3. - 5. rujna 2010. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2010:1-132.

49. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Zdravstveni turizam: zdravlje, voda, kultura*. Godina Antuna Mihanovića 1796. - 1861. - 2011. (Treći proljetni susreti u Klanjcu). Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. Klanjec, 8. - 10. travnja 2011. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2011:1-138.
50. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Zdravstveno-lječilišne destinacije u Hrvatskoj*. Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. (XII. Lošinjska škola prirodnih ljekovitih činitelja). Veli Lošinj, 2. - 4. rujna 2011. , Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2011:1-199.
51. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Zdravstveni turizam i baština*. Četvrti proljetni susreti u Klanjcu. Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. Klanjec, 20. - 21. travnja 2012. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2012 : 1 - 144.
52. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Zdravlje i turizam u Hrvatskoj*. Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. (XIII. Lošinjska škola prirodnih ljekovitih činitelja). Veli Lošinj, 7. - 8. rujna 2012. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske. 2012:1-147.
53. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Zdravlje, lječilišta i priroda*. (Peti proljetni susreti u Klanjcu). Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. Klanjec, 12. - 13. travnja 2013. Zagreb: Hrvatski liječnički zbor. 2013:1-131.
54. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Talassoterapija, kineziterapija i aroma terapija u Hrvatskoj*. Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. (XIV. Lošinjska škola prirodnih ljekovitih činitelja). Veli Lošinj, 6. - 7. rujna 2013. Zagreb: Hrvatski liječnički zbor. 2013:1-131.
55. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Hrvatska – potencijali za zdravstveni i lječilišni turizam*. Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. (XV. Lošinjska škola prirodnih ljekovitih činitelja). Veli Lošinj, 5. - 6. rujna 2014 . Zagreb: Hrvatski liječnički zbor. 2014:1-158.
56. Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Hrvatska – zdravstveni i lječilišni turizam*. Knjiga izlaganja na znanstvenom skupu. (XV. Lošinjska škola prirodnih ljekovitih činitelja). Veli Lošinj, 4. - 5. rujna 2015 . Zagreb: Hrvatski liječnički zbor. 2015:1-147.
57. Igor ROŽANIĆ, ur. *I. međunarodni simpozij Opatija-promotor zdravstvenog turizma. Zbornik radova*. Opatija: Thalassotherapy, Hotelijerski fakultet Opatija, Hrvatsko-austrijsko društvo. 1996:1-347.
58. Božidar STILINOVIĆ, Ivan Janko VODOPIJA, ur. *Aromaterapija, zaštita zdravlja i obogaćenje turističke ponude Hrvatske*. Zagreb: Družba braće hrvatskog zmaja. 1998:1-182.
59. Igor ROŽANIĆ, ur. *Zbornik radova. Treći znanstveno-stručni skup "Zdravstveni turizam za 21. stoljeće"*. Opatija: Thalassotherapy, Fakultet za turistički i hotelski menadžment Opatija. 2000:I-XII,1-390.
60. Božidar STILINOVIĆ, Stjepan PEPELJNJAK, ur. *Aromaterapija i biljni lijekovi u zdravstvenoj ponudi Hrvatske*. Ičići: Revelin d.o.o. 2001:1-185.

61. Berislav SKUPNJAK, Branimir ČVORIŠČEC, Goran IVANIŠEVIĆ, ur. *Klimatske promjene i njihov utjecaj na zdravlje*. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske, Hrvatsko društvo za zdravstvenu ekologiju Hrvatskoga liječničkog zbora. 2002:1-87.
62. Dinko MIRIĆ, Darko VLAHOVIĆ i suradnici. *Zdravlje i turizam*. Split: Hrvatsko kardiološko društvo - ogranak Split, Turistička zajednica Županije splitsko - dalmatinske. 1998:I-XVI,1-452.
63. Dinko MIRIĆ, Darko VLAHOVIĆ i suradnici. *Suvremeni život i srce*. Split: Hrvatsko kardiološko društvo - ogranak Split, Turistička zajednica Županije splitsko - dalmatinske. 2001:I-XVII,1-615.
64. Oto KRAML, ur. *I. Balneološki skup "Dr. Ivan Šreter"*. Lipik: Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju. 2011:1-64.
65. Oto KRAML, ur. *II. Balneološki skup "Dr. Ivan Šreter"*. Lipik: Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju. 2012:1-141.
66. Oto KRAML, ur. *III. Balneološki skup "Dr. Ivan Šreter"*. Lipik: Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju. 2013:1-148.
67. Oto KRAML, ur. *IV. Balneološki skup "Dr. Ivan Šreter"*. Lipik: Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju. 2014:1-189.
68. Oto KRAML, ur. *V. Balneološki skup "Dr. Ivan Šreter"*. Lipik: Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju. 2015:1-165.

SAŽETAK

PRIRODNE PRETPOSTAVKE ZDRAVSTVENOG TURIZMA U HRVATSKOJ

U radu su prikazane prirodne pretpostavke za razvitak zdravstvenoga turizma u Hrvatskoj. Na prvome su mjestu to prirodni ljekoviti činitelji, koji se dijele u klimatske, morske i topličke ljekovite činitelje. Pored njih potrebno je u mjestima njihove primjene zadovoljiti različite lječilišne uvjete primjene. Za proglašenje nekog mjesta prirodnim lječilištem neophodno je pored prirodnih ljekovitih činitelja i lječilišnih uvjeta, zadovoljiti i druge uvjete. U Hrvatskoj medicini djeluje 17 lječilišnih mjesta s prirodnim ljekovitim činiteljima u različitim zdravstvenim ustanovama. Pored toga, u Hrvatskoj je pronađeno više od stotinu drugih mjesta s prirodnim ljekovitim činiteljima. Neki su se od njih koristili u prošlosti, koji bi se s drugima mogli koristiti u zdravstvenomu turizmu u Hrvatskoj.

Ključne riječi: zdravstveni turizam; Hrvatska; prirodni ljekoviti činitelji.

SUMMARY

NATURAL PRECONDITIONS FOR HEALTH TOURISM IN CROATIA

The paper describes natural preconditions for the development of health tourism in Croatia. The first position is that of natural therapeutic factors which are divided in climate, marine, and spa factors. Aside them, it is necessary to fulfil various therapeutic conditions in the places of treatment. To proclaim a place as a natural health resort, it is not only necessary to have natural therapeutic factors and satisfying treatment conditions, but also to fulfil other requirements. In Croatia's health service there are 17 operating natural health resorts with various natural therapeutic factors in different health facilities. In addition, more than a hundred other places with natural therapeutic factors have been found in Croatia. Some of them were used in the past and they could be also used with others for the purpose of health tourism in Croatia.

Key words: health tourism; Croatia; natural therapeutic factors.¹

¹ Sažetak prevela Sanja Županić, prof.

